

YERDAN FOYDALANISHNING YER AXBOROTLI TA’MINOT-BOSHQARISH FUNKSIYASI

*“TIQXMMI” MTU Qarshi irrigatsiya va agrotexnologiyalar
instituti ass. Tursunov Suhrob Ro‘zimurod o‘g‘li*
*“TIQXMMI” MTU Qarshi irrigatsiya va agrotexnologiyalar
instituti staj. Tursunov Azamat*

Annotasiya: Yerlardan oqilona foydalanish hamda muhofaza qilishda chuqur iqtisodiy mohiyatga va iqtisodiyot tarmoqlari uchun ahamiyatga ega bo‘lgan davlat yer kadastrini muhim rol o‘ynaydi. Yer kadastrini yuritishning obektiv xarakteri yer to‘g‘risidagi axborotlarga zaruriyat bilan aniqlanadi. Bunda axborot, eng avvalo, yer munosabatlarini tartibga solish uchun, shu jumladan, uning yer qonunchilik ijodi, yer resurslaridan foydalanishni bashoratlash va rejalashtirish, yer resurslarini tarmoqlararo taqsimlash (qayta taqsimlash), mamlakat bo‘yicha yerdan foydalanish samaradorligini baholash kabi funktsiyalarni amalga oshirish uchun zarur.

Kalit so‘zlar: Yer kadastrini, yer kadastrini tizimi, yer kadastrini jarayoni, yer kadastrini axborotlari.

Abstract: The state land cadastre plays an important role in the rational use and protection of land, which has a deep economic essence and is important for economic sectors. The objective nature of land cadastre management is determined by the need for land information. In this case, information is necessary, first of all, for the regulation of land relations, including the creation of land legislation, for the implementation of functions such as forecasting and planning of the use of land resources, intersectoral distribution (redistribution) of land resources, assessment of the effectiveness of land use in the country.

Key words: Land cadastre, land cadastre system, land cadastre process, land cadastre information.

Аннотация: Важную роль в рациональном использовании и охране земель играет государственный земельный кадастр, который имеет глубокую экономическую сущность и имеет важное значение для отраслей экономики. Объективный характер ведения земельного кадастра определяется потребностью в земельной информации. При этом информация необходима, прежде всего, для регулирования земельных отношений, в том числе для создания земельного законодательства, для реализации таких функций, как прогнозирование и планирование использования земельных ресурсов, межотраслевого распределения (перераспределения) земель. ресурсы, оценка эффективности использования земель в стране.

Ключевые слова: Земельный кадастр, система земельного кадастра, земельно-кадастровый процесс, земельно-кадастровая информация.

Kirish. Ushbu axborot regional hamda mahalliy hududiy darajalarda yer resurslaridan foydalanishni ma'muriy boshqarishda ham qo'llanishni talab qiladi. Yer kadastrini yerdan samarali foydalanish va muhofaza qilishni, xalq xo'jaligini rejalashtirish, qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishni ixtisoslashtirish va joylashtirish, yerlar melioratsiyasi, yer resurslari bilan foydalanish bilan bog'liq bo'lgan boshqa iqtisodiyot tarmoqlari tadbirlarini amalga oshirishni axborotli ta'minlashga mo'ljallangan yerdan foydalanishning muhim funksiyasi hisoblanadi. Shunday qilib, yerdan foydalanishning barcha funksiyalari (yer kadastridan tashqari) o'zlarining amaliy jarayonida yer axborotlarini qo'llashni talab qiladi, bu o'z navbatida yer kadastriga yerdan foydalanishni axborotli ta'minlash funksiyasini beradi. Shu sababli respublikada yer kadastrini yuritishga katta ahamiyat beriladi. Shu sababli, 1998 yili O'zbekiston Respublikasining “Davlat yer kadastrini to'g'risida” Qonuni qabul qilindi, keyinchalik Respublika Vazirlar Mahkamasi tomonidan “O'zbekiston Respublikasida yer kadastrini yuritish tartibi to'g'risidagi Nizom” ishlab chiqildi va qabul qilindi.

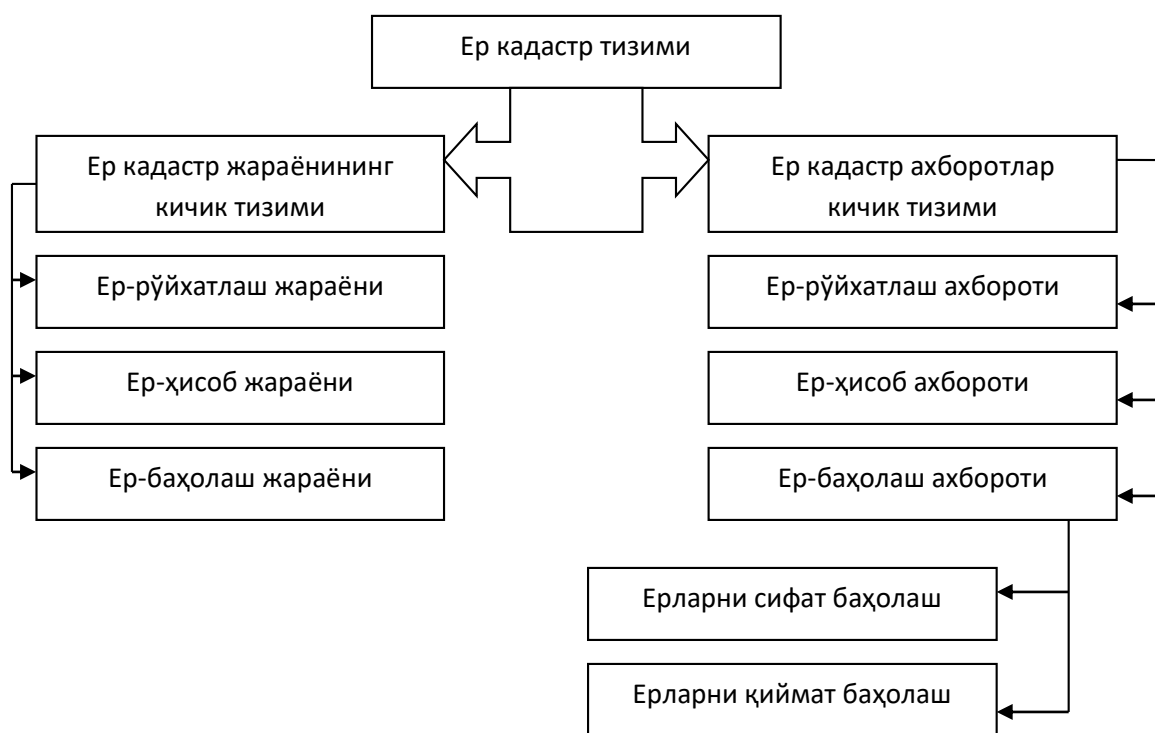
Usullar. Yerdan foydalanishni ko'p tomonli xarakteri yerlarni tabiiy, xo'jalik va huquqiy holatlari to'g'risidagi ishonchli ma'lumotlarni o'z ichiga olgan turli-tuman yer kadastr axborotlariga zaruriyatni aniqlaydi. Mamlakat iqtisodiyotini rivojlanishi hamda uni ushbu axborotga bo'lgan doimiy talabi yagona tizim sifatida yer kadastrini rivojlanish xarakterini aniqlaydi. O'zbekiston Respublikasining Yer kodeksida (15-modda) qayd qilinishicha, Davlat yer kadastrini yerlarning tabiiy, xo'jalik va huquqiy rejimlik to'g'risidagi, ularni toifalari, sifat tavsiflari va qiymati to'g'risidagi, yer uchastkalarining joylashgan o'rni va o'lchamlari, ularni yer egaliklari, yerdan foydalanuvchilar, ijrochilar va yer mulkdorlari bo'yicha taqsimlanishi to'g'risidagi zaruriy va ishonchli ma'lumotlar va hujjatlar tizimidir. Davlat yer kadastrini yuritish topografo-geodezik, kartografik, tuproq, agrokimyoviy, geobotanik kuzatuvlar va qidiruvlar, yerlarni hisob qilish va baholashni, yer egaliklari, yerdan foydalanuvchilar, ijarachilar va mulkdorlarni yer uchastkalariga bo'lgan huquqlarini ro'yxatga olishni o'tkazish asosida ta'minlanadi.

Munozara. Yer kadastrini tizimi nisbatan bir-biridan ajralgan, shu bilan bir vaqtda o'zaro uzviy bog'liq bo'lgan ikkita kichik tizimdan iborat: Yer kadastr jarayoni kichik tizimi hamda yer kadastrini axboroti kichik tizimi. Birinchi kichik tizimining maqsadi kadastr axborotlarini ishlab chiqarishdan iborat. U turli-tuman va ishonchli axborotlarni ishlab chiqish bo'yicha texnologik jarayonlarni (tasvirga olish, kuzatuv, plan-xarita asoslarini tuzish, kartometrik va baholash ishlari, yerga huquqlarini ro'yxatga olish jarayoni) o'z ichiga oladi. O'z tarkibiga ikkita kichik tizim birligini olgan yer kadastrini tizim sifatida aniqlash yer kadastrini axborotlarini ishlab chiqish

bo'yicha jarayon sifatida (yer kadastr jarayoni) hamda axborotlarni saqlash va foydalanuvchiga berishning statik kichik tizimi sifatida yer kadastr, axboroti qarash haqidagi masalani o'ektiv va haqoniy qo'yishning muhim jihatidir. Mamlakatning barcha yer uchastkalariga yer kadastr axborotlarini ishlab chiqish (birinchi kichik tizim) hamda ularni saqlash, yangilab turish va foydalanuvchiga berish (ikkinchi kichik tizim) maqsadida ushbu axborotlarni tizimlash yer kadastrini yuritishning maqsadi hisoblanadi.

Yer kadastrini o'rganish obyekti bo'lib asosiy maqsadli mohiyatidan va xo'jalik foydalanishidan qat'iy nazar yer massivlarini, yer uchastkalari, yer turlari, sug'orish, kollektor va yo'l tarmoqlar, inshootlar tagidagi yerlarni o'ziga jamlagan mamlakatning Yagona davlat yer fondi hisoblanadi.

Yer kadastr jarayonini alohida, tarkibiy bir-biriga bo'ysunuvchi jarayonlar to'plami sifatida qarash zarur, chunki, ularni joriy etish Yer kadastr axborotlarni olishga yo'naltirilgan. Ushbu jarayonlarning to'plami ularning mexanik yig'indisi, erkin jamlanmasi bo'lmasdan, balki qat'iy tarkibli yaxlit bir jarayon hisoblanadi (1-rasm).

1-rasm. Yer kadastr tizimi

Yer kadastr jarayonning maqsadi zarur ishonchli axborotlarni ishlab chiqishdan iborat, yer kadastrining kichik bir tizimi sifatida uning mohiyati yer kadastrining ikkinchi tizimidagi axborotlarni uzluksiz va o'z vaqtida yangilab turishdan iborat. Ma'lum bir uslublar yordamida axborotlarni tashkil etish va ishlab chiqarish Yer kadastr jarayonining vazifalari hisoblanadi.

Yer kadastr jarayonining mohiyati, maqsadi va ahamiyatini aniqlashni hisobga olgan holda unga quyidagicha ta’rif beriladi: Yer kadastr jarayoni-bu ishonchli zaruriy Yer kadastr axborotlarini ishlab chiqishga yo’naltirilgan davlat tadbirlari tizimidir.

Yer kadastr jarayonini amalga oshirish quyidagilarni talab qiladi:

- yer-kadastrini yuritish bo’yicha me’yoriy va uslubiy hujjatlarni ishlab chiqish;
- ishlab chiqarish-texnologik tadbirlarni tashkil etish;
- yer kadastr hujjatlarini yuritish.

Yer kadastr jarayoni umuman yer kadastr singari asosiy va joriy turlarga bo’linadi. Ikki tur bir-biri bilan uzviy bog’liq; Yer kadastr jarayonining tarkibiy qismlari hisoblanadi hamda istalgan bir vaqtga to’la va ishonchli Yer kadastr axborotlari bilan ta’minlashi zarur. Bu axborotlar quyidagilar: mamlakat yer fondining o’lchamlari, uni yer toifalari, yerdan foydalanuvchilar, yerdan foydalanishlar va yer turlari bo’yicha taqsimlanish, yerlarning sifat tavsifi hamda ularni baholash. Yer kadastr jarayonining asosiy turi tasvirga olish, kuzatish, izohlash, yerlar huquqlarini ro’yxatga olish va baholash, maydonlarini hisoblash bo’yicha katta hajmlarga ega bo’lganligi bilan farqlanadi; u davriy ravishda qaytariladi; joriy esa yer to’g’risidagi axborotlarni zamon talabi darajasida ushlab turish uchun amalga oshiriladi hamda har yili o’tkaziladi.

Yer kadastr axborotlari kichik tizimi-yer uchastkasi yoki yer uchastkalari to’g’risida axborotlarni butun bir yaxlit ko’rinishini tashkil etuvchi o’zaro uzviy bog’liq holdagi kadastr ko’rsatkichlarining qonuniy joylashgan to’plamidir. Tarkib nuqtai nazardan kichik tizim o’z navbatida axborotlarning maqsadli mohiyati bo’yicha va ma’muriy-hududiy belgisi bo’yicha turlarga (ancha past darajadagi kichik tizimlar), shuningdek shunga mos kadastr ko’rsatkichlari tizimining axborot turlariga bo’linadi.

Yer kadastr axborotlari kichik tizimining mohiyati yerning tabiiy, huquqiy va xo’jalik xolati to’g’risidagi zaruriy ishonchli axborotlar bilan barcha manfaatdor axborot ite’molchilarini o’z vaqtida ta’minlashdan iboratdir. Axborotlarni to’plash, ularni saqlash, qidirish va foydalanuvchilarga berish, uzviy ravishda axborotlarni yangilab turish tizimining vazifasiga kiradi. Kichik tizimning faoliyati ko’rsatishi uning moyillariga mos ravishda amalga oshiriladi.

Yer kadastr axborotlari kichik tizimining murakkabligi barcha mamlakat hududi bo’yicha katta hajmlarda yer resurslari to’g’risidagi turli-tuman va ishonchli axborotlarni to’plash; uni doimiy ravishda yangilab turish, saqlanishini hamda barcha manfaatdor foydalanuvchilarga o’z vaqtida berilishini ta’minlash bilan belgilanadi. Tizimni murakkabligi axborotlarni sintaktik (yer uchastkalari to’g’risida miqdoriy tavsiflar), semantik (yer uchastkalari to’g’risida sifat tavsiflar) hamda pragmatik (axborotlarni amaliy ahamiyatini va iqtisodligini aniqlash) qirralarini o’rganish zaruriyatini ko’zda tutadi.

Yer kadastr axborotlari kichik tizimi uning o'ziga xos qator xususiyatlarga ega, ularga quyidagilarni kiritish mumkin; kadastr ko'rsatkichlari tizimining murakkabligi, axborotlarni taqdim etishning turlicha shakilligi, tizimni avtomatlashtirish (kompyuterlashtirish) zaruriyati.

Yer kadastr axborotlari kichik tizimini yer kadastrining kichik tizimi Yer kadastr jarayoni bilan uzviy bog'liqligi uchun mavjud bo'lishining eng asosiy shartidir.

Kichik tizimlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik shundan iboratki, (2- kichik tizim) axborotga bo'lgan zaruriyat uni ishlab chiqishni (1- kichik tizim) talab qiladi, axborotlarni ishlab chiqish (1- kichik tizim) esa uni foydalanuvchilarga berilishi (2- kichik tizim) talab qiladi. Shuning uchun ham kichik tizimni boshqasidan ustunligini aniqlash amalda mumkin emas. o'zlarining birligi, o'zaro bog'liqligi bilan ular yer kadastrini yaxlit, moddiy-abstrakt tizimini tashkil etadilar.

Xulosa. Respublikada mavjud bo'lgan yer-suv resurslaridan istiqbolda foydalanish bo'yicha asosiy qoidalarni o'zida jamlash ishlab chiqaruvchi kuchlarni rivojlantirish va joylashtirishning uzoq muddatli bashoratlari mamlakat yer fondidan oqilona foydalanish uchun ustuvor rol o'ynaydi. Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar hamda bozor munosabatlarini rivojlanishi jamiyat rivojlanishining bugungi bosqichida yer resurslaridan foydalanishning bosh yo'nalishini aniqlaydi. Shuning uchun yer fondidan foydalanish samaradorligini oshirish bilan bog'liq mamlakat iqtisodiyotini, shu jumladan, qishloq xo'jaligini hamda rivojlantirishni rivojlantirish yanada keng o'rin olishi zarur.

Yer fondidan foydalanishni rejalashtirish mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish uchun umumqabul qilingan bosqichlar bo'yicha amalga oshiriladi; asoslash alohida regional, suv havzalari basseynlari, viloyatlar yoki massivlar va hokazolar uchun tuziladigan majmual dasturlar ko'rinishida amalga oshiriladi. Ma'muriy tumanlar uchun ishlab chiqilgan loyiha hujjatlari (tuman qishloq xo'jaligini planirovka qilish loyihalari, sug'orish munosabatlari bilan massivlar hududini tashkil etish chizmalari, xo'jaliklararo yer tuzish loyihalari va boshq.) rejalarni tuzishda yetarlicha ko'p marta foydalaniladi. Respublika va viloyat darajalarida yer fondidan foydalanishni rejalashtirish bir qator shartlar asosida murakkablashadi. Birinchidan, hujjatlarni ishlab chiqishning vaqtligi turli viloyatlar uchun aynan bitta muammoni hal qilishga yondoshuvchi farqlarni aniqlaydi. Ikkinchidan, ko'pgina inshootlar idoraviy xarakteriga egadir. Muammoni hal qilish uchun yer resurslaridan foydalanish va muhofaza qilishni ilmiy asoslangan bashoratlari, rejalashtirish va loyihalashni ta'minlaydigan hujjatlarning qat'iy "jarayonini yaratish zarur

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi "Yer kodeksi", T., "Adolat", 1998 y.
2. Варламов А.А., Гальченко С.А. Управление земельными ресурсами. Учебное пособие. М. ГУЗ, 2008. – 240 с.

3. Mirzaliev T., Safarov E., Egamberdiev A., Qoraboev J. Kartashunoslik. Cho'lpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi. Toshkent, 2012.
4. Safarov E., Musaev I., Abdurahmanov X. Geografik axborot tizimlari va texnologiyalari. –Toshkent, 2008. TIMI, -160 b.
5. Чертовицкий А.С., Базаров А.К. Экономика землепользованием. Учебное пособие. Ташкент, ТИИМ. 2009. – 220 с.
6. Чертовицкий А.С., Базаров А.К. Ердан фойдаланишни бошқариш. Тошкент, 2009.
7. O'zbekiston Respublikasi Baholash faoliyati to'g'risidagi qonuni.
8. O'zbekiston Respublikasining yer resurslari holati to'g'risida Milliy hisoboti., T., Davlat soliq qo'mitasi xuzuridagi Kadastr agentligi, 2021y.